

WAGEN WEGEN

8e jaargang - nr. 1
maart 1980

MEDEDELINGEN van de
VERENIGING 'OUD-WAGENINGEN'

Verschijnt tenminste
eenmaal per kwartaal

Redactie:
Jagerskamp 72 - 6706 EN Wageningen

Op MAANDAG 24 MAART 1980
zal de heer K. BOEDER
ons alles vertellen en tonen over de

Monumentenwacht

Dit zal gebeuren om 20.00 uur,
na afloop van onze JAARVERGADERING,
welke om 19.30 uur begint.
De agenda hiervoor vindt u op blz. 2.

Jaarvergadering

van de Vereniging "OUD-WAGENINGEN"
op MAANDAG 24 MAART 1980
in "Vredehorst", Tarthorst 1
Aanvang 19.30 uur

AGENDA:

1. Opening
2. Mededelingen
3. Jaarverslag van de secretaris over 1979 (zie dit nummer)
4. Jaarverslag van de penningmeesteresse over 1979 (zie dit nummer)
5. Verslag van de kascommissie en vaststelling van de rekening over 1979
6. Benoeming van een nieuw lid van de kascommissie
7. Bestuursverkiezing. Aan de beurt van aftreden zijn mevrouw J.J. van Dodewaard-Rijksen en de heer A.C. Zeven. Beiden stellen zich herkiesbaar. Tegenkandidaten kunnen tot en met 17 maart 1980 schriftelijk worden ingediend. De kandidaatstelling dient door ten minste 10 leden te zijn ondertekend en vergezeld te gaan van een verklaring van de kandidaat dat hij bereid is een eventuele benoeming te aanvaarden
8. Rondvraag
9. Sluitting.

De secretaris

Van de bestuurstafel

Toen ik mijn vorige Bestuurstafel schreef moest Sinterklaas nog gevierd worden en op dat moment leek het nieuwe jaar nog zo ver weg, dat ik u vergat, namens het bestuur, prettige kerstdagen, een goede jaarwisseling en een opperbest 1980 toe te wensen. Gaarne doe ik het hierbij alsnog. Ook vergat ik te vermelden dat wij op 13 oktober naar Culemborg op excursie waren gegaan, dat de excursie bijzonder was geslaagd en dat het bestuur de organisatoren van de excursie, de heren F. T. Verwoert en D. van Aggelen zeer dankbaar is. Aan deze heren mijn verontschuldigingen. Uit krantenberichten is vernomen dat Café Trust (voorheen Café Troost) gerestaureerd wordt. Het is te hopen dat dit oude boerderijtje inwendig niet volledig vernield wordt en dat er iets van het oude bewaard blijft. Het bestuur vroeg de gemeente vooral op oude zaken in het gebouwtje en in de grond te willen letten. Na de restauratie zal Café Trust weer als jongeren-café dienst gaan doen. Waar grote groepen mensen bijeenkomen zijn er al-

tijd enkelen die in de fout gaan. De buitenwereld is dan geneigd om deze 'foute' jongeren als vertegenwoordigers van de gehele groep te zien. Dit is onjuist.

Aan de Veerweg wordt een boerderijtje afgebroken. Dit is ca. 60-70 jaar oud. Oude tekeningen tonen ons dat al eerder op dezelfde plek een boerderij stond. Tevens is het bekend dat de strook tussen de Veerweg en de helling van de Wageningse Berg omstreeks 1200 bewoond werd. Daarom is aan de LH - eigenaar van de boerderij - gevraagd om toestemming dat J. Huisman bij de afbraak en het grondwerk betrokken wordt. Hiervoor is toestemming verleend.

Aan het gemeentebestuur is verzocht om een deel van het straks oude politiebureau in te richten als Gemeentelijk (Historisch) Museum. Misschien dat in één persoon een conservator/gemeente-archivaris aangesteld kan worden. Het bestuur benadrukt het belang van zowel een museum als een goed ingericht archief bij het gemeentebestuur.

De secretaris

BIBLIOTHEEK VAN DE VERENIGING "OUD-WAGENINGEN"

AANWINSTENLIJST 3

1. De Wageningse stadsgracht; door D.S. Bakker e.a. Wageningen, 1970, 39 blz. L.H., afd. Tuin- en Landschapsarchitectuur.
2. W. Beekhuizen. De restanten van (kasteel) Grunsfoort. Uit: Van Cortenberg tot Oranje-Nassau's Oord, 1357-1976; blz. 121-129.
3. H.L. Driessen. Rumoer in de kerk van Wageningen in 1558. Overdruk.
4. J.J. Dijkveld Stol. De duizend-jarige geschiedenis van het landgoed "De Nergena" temidden van de polders van Wageningen en Bennekom. (Wageningen), 1968. 155 blz. Met afbeeldingen.
5. J.H. van der Grient. Het geslacht Lutteken (in de 18de eeuw in Wageningen). Overdruk Gens Nostra, 1978.
6. Inventaris van de verzameling Tiendarchivalia, 1643 - 1915; door G. Ribbers e.a. Arnhem, 1974. 49 blz. Wageningen blz. 42-44, 48.
7. W. van Iterson. Dagvaarten op Spijkerskamp in de Nude. Overdruk.
8. L.J.F. Janssen. Concept-rapport 'Oudheidkundige ontdekking aan de Wageningsche Berg in Juni en July 1845'. Copieën.
9. Een vroeg-middeleeuws rijengrafveld te Wageningen (Gld.). Overdruk uit: R.H.J. Klok. Archeologie en Monument. Bussum, 1969.
10. A.G. Steenbergen. In en om de Sint Janskerk te Wageningen. Wageningen, 1972. 16 blz. (Betreft r.k. kerk in de Bergstraat).

A.G. Steenbergen - bibliothecaris
Abersonlaan 13^{II} - tel. 16675

FINANCIËEL OVERZICHT OVER HET JAAR 1979

Beginsaldo	1.139,07	Drukwerk en secr.	1.562,03
id "Gezicht op Wag."	4.679,16	Abonn. en contr.	322,--
Contributie	4.288,--	Bijeenkomsten	281,70
Rente	87,63	Excursie Culemborg	390,50
Excursie Culemborg	392,--	Porti	262,37
Boekje "Hof v. Gelderl."	260,30	Aanschaf archief en foto's	358,76
Lezingen voorzitter	645,--	Kamer van Koophandel	50,--
Diversen	70,55	Diversen	148,10
Verkoop reproducties		"Gezicht op Waeningen"	
"Gezicht op Wag."	2.752,79	laatste termijn	3.500,--
		Verzending reprod. + adv.	220,40
		Eindsaldo	3.483,89
		id "Gezicht op Wag."	3.734,75
	<hr/>		
	14.314,50		14.314,50
	<hr/> <hr/>		<hr/> <hr/>

BEGROTING VOOR 1980

Contributies	4.000,--	Drukwerk	2.000,--
Rente	100,--	Bijeenkomsten, zaalhuur	200,--
		sprekers	350,--
		Porti	400,--
		Abonn. en contr.	350,--
		Archief en foto's	350,--
		Diversen	450,--
	<hr/>		
	4.100,--		4.100,--
	<hr/> <hr/>		<hr/> <hr/>

JAARVERSLAG 1979

Het bestuur begon haar activiteiten begin januari met het samenstellen en verzenden van een ledenlijst. Men heeft nu gelegenheid om te zien wie nog meer lid van onze vereniging is.

In 1979 werden 3 bijeenkomsten gehouden. Op 19 februari sprak onze voorzitter Jan J. de Goede over Belmonte en zijn bewoners - leden van de familie De Constant Rebecque. Op 23 april werd de jaarvergadering gehouden, waarna na een korte inleiding ons getoond werd hoe in het nabije verleden in Wageningen sigaren werden gemaakt. Op 1 oktober vond een dia-quiz plaats. Hierbij ontpotte onze voorzitter zich als een ervaren quizmaster. De

heer P.Holleman met 20 van de 20 goed won de eerste prijs. De vierde bijeenkomst werd naar 1980 verschoven.

Op 13 oktober werd een excursie naar Culemborg gehouden. Deze werd georganiseerd door de excursiecommissie, de heren F.T.Verwoert en D.van Aggelen.

Wagenwegen kwam gewoontegetrouw viermaal uit. De redactie bestond uit de heren C.Postma, E.van Rees Vellinga en A.L.N.Rietveld, De redactie en de leden zorgden voor voldoende kopij.

De voorzitter verzorgde lezingen over de Wageningse Monumenten en ging als quizmaster op pad. Door enige leden werden publikaties in de Veluwest-post verzorgd. Beide activiteiten zorgden ervoor dat de vereniging alom bekend blijft.

Ter ere van de ingebruikneming van de molen "De Vlijt" verzorgden onze leden H.Dobbe, P.Holleman en A.G.Steenbergen namens de vereniging een tentoonstelling over molens van Wageningen, en een schooltekenwedstrijd.

Het blijft vechten tegen het omhalen van oude boerderijtjes in Wageningen. Helaas ging weer een boerderij tegen de vlakte. Deze stond aan de Bosweg hoek Grintweg, nabij de Leeuwerbrink. De eigenaar heeft toegestaan dat er archeologisch onderzoek wordt verricht. Aangetroffen 15e eeuwse stenen duiden op een oude woonplek.

De Vreedebank werd hersteld, maar nog niet officieel 'ingezeten'. Wellicht kan de gemeente dit toch nog in het komende voorjaar organiseren.

Op 31 december 1978 telde de vereniging 465 leden. In 1979 kwamen er 50 nieuwe leden bij en gingen er 8 af. Op 31 december 1979 telde de vereniging dus 513 leden. Een toename van 10%!

In 1979 bedankte de heer A.G.Steenbergen als bestuurslid. Hij werd niet opgevolgd. Mevr.Elders moest statutair aftreden. Zij werd bij acclamatie opnieuw in het bestuur gekozen. De samenstelling van het bestuur op 31 december 1979 was als volgt:

Jan J.de Goede	voorzitter
A.C.Zeven	secretaris
J.J.van Dodewaard-Rijksen	penningmeesteresse
L.B.A.J.Elders-Vonk	2e secretaresse
A.L.N.Rietveld	lid

Aan het eind van het jaar is het goed om terug te zien. Dan zien wij dat de leden van "Oud-Wageningen" actief waren en dat daardoor veel is gebeurd. We spreken de wens uit dat in 1980 een historisch museum van de grond komt en dat er een gemeente-archivaris wordt aangesteld. De laatste kan tevens conservator van het museum zijn. Een (te) mooie wens?

A.C.Zeven
secretaris

„Stichting 17 NOVEMBER 1863 te Wageningen”

A.L.N. Rietveld

Onder de verschillende monumenten of gedenktekens in Wageningen bevindt zich ook een ziekenhuis. Het is het gebouw dat staat aan het pleintje aan het eind van de Molenstraat, hoek Herenstraat. Nu samen met de Latijnse School in gebruik bij de Stichting Blauw Blok.

Om te weten hoe dit monument tot stand kwam moeten we terug naar het jaar 1863. Begin november van dat jaar werd het volgende manifest onder de burgers van Wageningen verspreid:

"De plaatselijke Commissie tot viering van het vijftigjarig bestaan onzer onafhankelijkheid, heeft de schoone taak op zich genomen, om in ons midden een blijvend bewijs onzer vaderlandsliefde en dankbare erkentelijkheid te stichten. In de laatst gehouden vergadering vereenigden zich alle stemmen tot het in stand brengen van een gedenkteeken binnen deze stad, dat zoowel voor ons, als voor de nakomelingschap, de heilzaamste vruchten zal opleveren.

Dat op te rigten met het veelomvattend doel om te helpen en goed te doen daar waar nood, smart en allende, hulp en bijstand afsmeeken, zal het streeven der Commissie uitmaken.

De Commissie heeft gemeend vooreerst geen waardiger gedenkteeken te kunnen oprigten, dan eene inrigting ter verpleging en verzorging van onze verarmde, lijdende natuurgenoeten; de stifting van een:

ALGEMEEN ZIEKENHUIS

Geene uitweiding is er noodig, om U te doen opmerken dat daarvoor veel, ja zeer veel vereischt wordt, en er is bijna niets voorhanden. Wij willen onvermoeid pogen, om datgene te verkrijgen, wat noodig en toereikend zal kunnen geacht worden ter bereiking van dat schoone, edele en verheven doel.

Menschenvrienden! biedt ons bereidwillig uwe hand; uwe hulp en onbekrompen medewerking kunnen wij niet missen; komt gegoeden in ons midden! vereenigen wij ons, laten wij trachten, te samen datgene bij elkander te brengen, wat noodig, ja hoogst wenschelijk is.

Werpt een blik terug op de laatst verlopen vijftig jaren; herinnert u met dankbaar hart het goede daarin zoo ruim genooten, rigt uw oog tot Hem, die u het goede schonk, en ons nog zoo oneindig veel goeds laat genieten; weest milddadig, geeft wat gij kunt.

De Almachtige zal iedere gift zegenen, want gij geeft tot verbetering van het lot uwer ongelukkige natuurgenoeten, tot leniging der smart van de lijdende en tot verbetering der gezondheid van de behoeftigen; ja van ons allen. Medeburgers! kunt gij schoonertaak op u nemen, neen wij betwijfelen het."

Uit dit rondschrijven bleek de zeer dringende oproep tot het geven van een bijdrage om het beoogde doel, het stichten van een ziekenhuis, mogelijk te maken. Ook de Wageningsche Courant van 11 november 1863 ging met een artikel in op het rondschrijven. Men was het in het geheel eens met het doel dat de Commissie nastreefde en het artikel besloot dan ook met de woorden:

"Door ruime en algemeene bijdragen kan de mogelijkheid bestaan dat een dergelijk monument tot stand komt en zal nog het late nageslacht u zegenen, die nu eene inrigting in het leven roept wier werkkring is arme lijdens doelmatig te verplegen, welke in gezonde toestand reeds zoo met het lot te strijden hadden en lijdende zeer zeker onze dubbele belangstelling moeten opwekken."

Spoedig hierna werd een voorlopige commissie in het leven geroepen, die de voorbereiding behartigde, om te komen tot een bevoegd bestuur. Deze voorlopige commissie koos de naam "STICHTING 17 NOVEMBER 1863 TE WAGENINGEN". De stichting zou functioneren totdat men voldoende mensen had, waaruit een raad van regenten kon worden gekozen en deze raad zou verder een concept-reglement opstellen.

Op 11 februari 1864 werd de eerste vergadering gehouden. Er waren toen al meer dan 130 inschrijvers, waarvan een aantal zich verkiesbaar had gesteld voor de post van regent. Op de vergadering waren echter maar 33 inschrijvers aanwezig. De voorzitter der voorlopige commissie, de heer N.G. de Voogt, presideerde de vergadering. Het eerste wat aan de orde kwam, was het concept-reglement. Het zou te ver voeren om alle artikelen van dit reglement hier te publiceren, maar de eerste zes wil ik u niet onthouden!"

CONCEPT

GRONDREGLEMENT DER STICHTING ONDER DEN NAAM: "STICHTING 17 NOVEMBER 1863 TE WAGENINGEN"

I wier doel is: het daarstellen van eene of meer inrigtingen te Wageningen, ter verpleging van zieken, ter opneming en opvoeding van weeskinderen en ter verpleging van oude lieden; Eene inrigting ter verpleging van zieken, wordt het eerst en zo doenlijk daargesteld; Het bestuur der stichting, zal ernstig trachten, ook het verdere doel der stichting te bereiken en uit te voeren, wanneer de inrigting ter verpleging van zieken, op die hoogte zal gebragt zijn, dat zij aan de behoefte beantwoord en derzelve blijvend bestaan voldoende zal verzekerd zijn.

- II Het fonds der stichting, bestaat in de thans reeds daaraan geschonkene of toegezegde gelden, de verdere te doene giften, schenkingen, makingen enzovoorts, de revenuen van kapitalen en bezittingen en verdere inkomsten.
- III De stichting wordt bestuurd door negen regenten, meerderjarige mannelijke ingezetenen der gemeente Wageningen. De geneesheeren en heelmeesters, welke practijk uitoefenen, worden niet tot regenten gekozen; regenten zullen één van hen tot adviserend lid kunnen benoemen.
- IV Benoeming: Regenten worden gekozen door Donateurs en Regenten.
- V Donateurs zijn, die een bijdrage hebben gedaan of doen van tien gulden of meerder, of die gedurende zes jaren eene jaarlijksche bijdrage van twee gulden betaald hebben.
- VI Donateurs hebben het volgende getal stemmen:
voor bijdragen ineens van: tien gulden	-	ééne stem
dertig gulden	-	twee
vijfenzeventig gulden	-	drie
honderd vijftig gulden en daarboven	-	vier stemmen
- Die eene bijdrage gedurende zes jaren betaalden:
twee gulden	-	ééne stem
zes gulden	-	twee
vijftien gulden	-	drie
vijfendertig gulden of daarboven	-	vier stemmen
- Regenten - al dan niet donateurs - hebben elk ééne stem. Donateurs buiten deze gemeente wonende, stemmen niet. Donatrices binnen deze gemeente wonende kunnen stemmen door bij geschrift gemagtigden. Een persoon kan niet meer dan vier stemmen uitbrengen."

Verder gaat het reglement over benoemingen, aftreden, rekening en verantwoording, het opheffen der stichting, besluiten enz. Tijdens de vergadering werd een bijvoeging voorgesteld, vermoedelijk was dit een voorstel van de legendarische pastoor Taabe, om de negen regenten als volgt samen te stellen:

"uit Protestanten 6, Roomsch-Katholijken 2 en uit de Israëlieten 1."

Dit voorstel werd met meerderheid van stemmen aangenomen. Vervolgens werd het concept-reglement met algemene stemmen tot grondreglement verheven. Hierna werden met meerderheid van stemmen tot regenten benoemd de heren D. Vreede, H. J. de Haas, N. G. de Voogt, J. van Rijn, R. Bowles, G. Steuk, G. Hondius, Mr. W. I. B. Besier en H. J. W. Wunder. Deze heren namen allen de benoeming aan, waarbij zij het vertrouwen uitspraken dat verdere medewerking van velen en een voortdurende ondersteuning niet zou uitblijven.

Het bestuur had nu verschillende zaken te regelen en een van de eerste die men aanpakte was het verkrijgen van koninklijke goedkeuring van het grondreglement. Dit verzoek werd op 26 februari 1864, bij de Minister van Justitie ingediend. Vervolgens zond het bestuur der stichting een brief aan de raad der Gemeente Wageningen met o.a. de volgende inhoud:

"zelve wenschende, een ziekenhuis in te rigten, daartoe behoefte heeft aan geschikt lokaal of bij gebreke van dien, aan geschikt terrein om daarop een gebouw op te rigten; dat zoodanig lokaal of terrein niet in particulier bezit of daaruit zoo over te nemen is als het bestuur met de middelen en in het belang der stichting in overeenstemming acht."

In het raadsbesluit van 15 augustus 1864 staat in antwoord hierop o.a.:

"BESLUIT: onder goedkeuring van heeren Gedeputeerde Staten ingevolgen het bepaalde bij art. 194 lett. e der gemeentewet, tot het ingebruik geven aan de Stichting 17 November 1863 te Wageningen, van een stuk grond gelegen op de Stads Binnenbleek, deel uitmakende van de kadastrale nummers Sectie I 569 en 646, ter oprigting van een Algemeen Ziekenhuis."

Intussen blijven de milde giften toestromen zelfs uit Semarang, waar door verschillende activiteiten aldaar, geld voor het ziekenhuis in Wageningen ingezameld wordt. Op 9 maart 1864 is al binnengekomen voor de bouw van het ziekenhuis een bedrag van f 1586,50.

Nu het bestuur van de Stichting in het bezit was van een stuk grond, droeg men de architect A. van de Steur op een ontwerp te maken voor de bouw van het Algemeen Ziekenhuis, met als resultaat dat we in de Wageningsche

Courant van 13 april 1865 de volgende advertentie tegenkomen:

"Aanbesteding van een ziekenhuis met bijlevering van alle materialen, door het bestuur der Stichting 17 November 1863 te Wageningen, op Dinsdag 18 April 1865 's middags twee uur in de Wereld aldaar. De bestekken liggen ter lezing: te Wageningen in de Wereld, Het Gelderlandsch Welvaren en het Hof van Gelderland, te Renkum bij Hulstijn, te Bennekom bij Mekking, en zijn à f 1,00 te bekomen bij den Secretaris van genoemd bestuur, ten wiens kantore de teekeningen ter visie liggen elken Werkdag van 1 tot 5 uur."

In dat bestek stond onder art. 4 over de Verdeling en Hoofdafmetingen o.a.:

"Het gebouw is verdeeld onder het peil in eene kelder en kelderingang, op de hoogte van het peil in twee groote en twee kleine ziekenkamers, een badkamer, keuken, vergaderkamer, woonkamer voor de concierge, lijkenkamer, portalen, gangen, trapruimte en privaten en boven het peil eenen zolder."

Over het water stond in het bestek:

"Op een aan te wijzen plaats in de keuken te maken een pompput wijd 1 Ned. El binnenwerks; van hardgrauw putsteen."

en verder:

"Vanaf de pomp tot buiten het gebouw aan te leggen een riool van klinkers in sterk tras."

Onder art. 39 over Begin en voltooiing staat o.a. dat de aannemer na aanbesteding onmiddellijk met het werk moet beginnen, en

"Den 15den September e.k. zal het geheele werk glas- en waterdicht moeten zijn. Den 15den December e.k. zal het geheel, uitgenomen het afverwen van het houtwerk in gereedheid moeten zijn, zoodat hetzelve alsdan des verkiezende kan worden ingebruik genomen. Met 1 April 1866 zal men met het afverwen doen beginnen en hetzelve op den 15den Mei daaraanvolgende geheel voltooid moeten opleveren."

Tot zover enkele punten uit het bestek van het aan te besteden ziekenhuis. Op dinsdag 18 april 1865 gingen de heren Regenten over tot "de gunning bij enkele inschrijving aan te besteden ziekenhuis". Hierbij behielden de heren Regenten zichzelf wel het recht voor de keuze tussen de verschillende inschrijvers te maken en het recht tot goed- en afkeuring der aanbesteding, alsmede dat van herbesteding. De bouw van het ziekenhuis werd gegund aan F. Wessels. Hij was met het bedrag van f 6944,- de laagste inschrijver. Het

was de bedoeling aan het bestuur van de stichting om de eerste steen voor het ziekenhuis te leggen op de 18de juni 1865, de dag waarop de gedenkdag van Waterloo ook in Wageningen zou worden gevierd. Het is misschien hier wel aardig om te vermelden, dat er in Wageningen nog al wat verwarring heerste over het uitsteken van de vlaggen op die gedenkdag, zozeer zelfs dat aan de inwoners een bericht werd gestuurd van de volgende inhoud:

"Het was op den 15 Juni 1815 dat met het kriecken van den dag de strijd een aanvang nam die op den 18 Juni eindigde met de glorierijke overwinning te Waterloo. Dit berigt dient als antwoord aan hen die vragen welke dag de vlaggen behooren te worden uitgestoken om dezen gewigtigen dag te herdenken."

18 juni was dus het feest, maar dat viel op zondag, zodat de feestelijkheden te Wageningen, met dankbare herinnering aan 18 juni 1815, naar de maandag werden verschoven. De feestcommissie had voor die dag een heel programma gemaakt, het gedeelte dat op het ziekenhuis betrekking had zag er als volgt uit:

"11 uur 30 minuten: optogt naar de Stichting 17 November 1863 tot legging des eersten steens van Wageningsch monument voor Neêrlands onafhanke-lijkheid."

De 'optogt' was als volgt samengesteld:

"Eerewacht te paard, Eerewacht te voet, Muziek, de Harmonie, Plaatselijke Commissie Nationaal Monument. Burgemeester en Wethouders en leden van den Raad. Schutters St. Antonius. Leden der feestcommissie. Strijders van Waterloo. Leden van de feestcommissie. Schutters St. Joris. Corporatiën. Muziek. Eerewacht te voet. Eerewacht te paard."

De route die de optocht volgde was van de Markt, door de Achterstraat, via Boterstraat, Hoogstraat naar de Molenstraat. Aangekomen bij de Stichting 17 November 1863 verlaten de stoet:

"De Muziek, de Harmonie, Plaatselijke Commissie Monument van Neêrlands onafhankelijkheid, Burgemeester, Wethouders en leden van den Raad, Feestcommissie, en de strijders van Waterloo. De rest van de optocht moest wachten tot den afloop der plechtigheid. Ophet terrein waren reeds aanwezig de door de Regenten uitgenoodigde Donateurs. De Donatrices waren niet uitgenoodigd vanwege de locale gesteldheid.

De eerste steen werd gelegd door den heer Mr. W. I. B. Besier, plv. voorzitter van de Regenten. Na het leggen van de eerste steen richtte de heer Besier het woord tot de H. H. aannemers en den Heer Architect, en tot alle genodigden en aanwezigen."

Ons oud-lid de heer W.M. Straatman is naar Denemarken vertrokken. Hij was (en is) zeer geïnteresseerd in de geschiedenis van Wageningen en daarvan getuigen enkele publikaties.

Nu hij naar Kopenhagen is vertrokken heeft hij zijn verzameling aantekeningen e.d. aan "Oud-Wageningen" geschonken. Deze verzameling bevat o.a. fragment-genealogieën (stambomen) van een aantal Wageningse families, aantekeningen over bakkers en brouwers, lijsten van huwelijken en overlijden e.d.

De verzameling is geïnventariseerd door onze bibliothecaris de heer A.G. Steenbergen, die ook de beheerder ervan is. Een inventaris ligt bij hem ter inzage.

Uit: De Telegraaf 8.3.1980:

KATWIJK ERFT EEN HALF MILJOEN

Het Genootschap Oud Katwijk heeft een erfenis gekregen van meer dan een half miljoen gulden. Gebleken is dat de overleden kunstschilder *Tjeerd Bottema* een gedeelte van zijn vermogen en kunstschaten, 'totale waarde 508.000 gulden, aan de Stichting heeft nagelaten.

Volgens *C. Varkevisser*, beheerder van de kunstcollectie van de Stichting, zal het geld worden besteed aan de inrichting van het toekomstige museum.

„Dank zij deze erfenis kunnen wij kunstwerken restaureren en nieuwe aankopen doen. Katwijk krijgt een nieuw museum dat zal worden ingericht in de Voorstraat, in een oud redershuis, waarin nu nog het politiebureau is ondergebracht. Men is overigens begonnen aan de bouw van een nieuw bureau. Wij hopen over twee jaar het oude pand in gebruik te kunnen nemen. Een van de zalen zal dan de *Tjeerd Bottema*-zaal heten. Nu houden wij af en toe een tentoonstelling in het badseizoen. Maar dan hopen wij een permanent museum te kunnen openen”, aldus *Varkevisser*.

De in het bezit zijnde kunstschaten liggen nu opgeslagen in een 125 jaar oude pastorie.

Als we inplaats van Katwijk de naam WAGENINGEN mochten vermelden, wie wordt dan onze *Tjeerd Bottema*?

WAGEN WEGEN

MEDEDELINGEN van de
VERENIGING 'OUD-WAGENINGEN'

Verschijnt tenminste
eenmaal per kwartaal

Redactie:
Jagerskamp 72 - 6706 EN Wageningen

Op DONDERDAG 29 MEI 1980

zal de heer A.G.STEENBERGEN,
de bekende Wageningse stadshistoricus, spreken over

JOODS LEVEN

in Wageningen en omgeving in het verleden

De spreker zal zijn lezing met dia's verluichten.

Let u op, dat de lezing plaatsvindt in de
CAPITULATIEZAAL van "DE WERELD", Gen.Foulkesweg 1.
Aanvang 20.00 uur.

GENEENTE-ARCHIEF
WAGENINGEN

Thorarollen uit een speciaal daarvoor
bestemde kast in het huis van de heer
Van Essen te Veenendaal. De rollen
zijn verpakt in met gouddraad gebor-
duurd fluweel.

(naar een krantenfoto uit het dagblad
"De Vallei", 28 dec 1966).

Van de bestuurstafel

Op 24 maart 1980 werd de jaarvergadering gehouden en uit de vele mededelingen van de voorzitter en de vele reacties van de leden blijkt dat de vereniging leeft. Dit is goed. Zo wenst een aantal leden actief betrokken te worden bij het werk van de vereniging en zij hopen dat deze wens vervuld wordt door de instelling van werkgroepen. Leden van een werkgroep werken samen aan een bepaald onderwerp om dan na afronding van het onderzoek gezamenlijk te rapporteren.

Het bestuur wil graag aan deze wens gevolg geven door het instellen van dergelijke werkgroepen. Zie hiervoor de oproep van de werkgroep-coördinator hieronder. Uiteraard is het bestuur afhankelijk van de activiteiten van de leden. Mocht u nog aanvullende ideeën hebben dan hoort het bestuur dat graag van u. Eén werkgroep - Boerenleven - was vroeger actief. Een tweede - Molens in Wageningen (de heren H. Dobbe, P. Holleman en A.G. Steenberg) - organiseerde vorig jaar een tentoonstelling en is bezig met het zoeken naar nieuwe gegevens.

Het bestuur stimuleert de gemeente om een bevoegde gemeente-archivaris aan te stellen. B en W hebben toegezegd na te zullen gaan of een archivaris tezamen met andere Wageningse instellingen aangesteld kan worden. Hierdoor kunnen kosten gespreid worden.

Leden van de Archeologische Werkgroep Nederland hebben opgravingen verricht nabij de Leeuwkolk, tegenover café "De Keyzer". Een rapport hierover is in voorbereiding. Helaas werden geen opzienbarende zaken gevonden.

Een niet oud boerderijtje aan de Veerweg zal over enige tijd worden afgebroken. Het bestuur ziet geen aanleiding en heeft geen middelen om het behoud van dit boerderijtje te bevorderen. Op deze plaats zullen 'volks-tuintjes' komen.

Ad hoc werkgroepen "Wagenwegen Nieuwe Stijl" en "Boek Geschiedenis van Wageningen", beide o.l.v. de heer A.G. Steenberg, hebben het bestuur geadviseerd. In een bijeenkomst in het najaar zal aan de leden worden gevraagd of zij een uitbreiding van "Wagenwegen" wensen. Dit zal dan alleen mogelijk zijn door een contributieverhoging. Met B en W werd besproken hoe een boek over de geschiedenis van Wageningen samengesteld zou kunnen worden. Hiernaar had wethouder Giesen gevraagd. Laten wij hopen dat over enige jaren een prachtig boek op tafel ligt. Je weet nooit!

De Gemeentelijke Monumenten Commissie is actief en heeft een lijst van monumenten in Nieuw-Wageningen (tussen Nudestraat en Niemeijerstraat) opgesteld. Hierna volgen andere stadsgedeelten. Deze commissie heeft ook

de plannen over de inwendige verbouwing van café Trust (Troost) gezien. Het bestuur heeft erop gewezen dat deze verbouwing tē ingrijpend is. Gaat die toch door, dan kan het geheel beter café Triest heten. De zgn. leerlooiershuisjes aan het Spijk zijn niet te redden. Verbouwing van elk van de acht huisjes zou een ton vergen en acht ton is hiervoor niet beschikbaar. Er zal nieuwbouw komen die harmonieert met de omgeving.

De vereniging ontving enkele geschenken: drie aquarellen van J. Haak (niet Johan Haak) van huizen in Wageningen-Hoog (schenker de heer I.C. Rauws), drie etsen door S. Germans (schenker de heer J.D. Brons) en een foto van het fregat "Waageningen" (schenker de heer S.J. Groothuis). Een model van deze driemaster, die door Torck uitgerust zou zijn, staat in het Musée de la Marine te Parijs.

De excursiecommissie (de heren F.T. Verwoert en D. van Aggelen) heeft het plan een excursie naar Doesburg te organiseren. Momenteel wordt 20 september 1980 als excursiedag voorgesteld. Een definitieve aankondiging zal nog volgen.

Door enige leden werd voorgesteld, dat Oud-Wageningen ook actief wordt om oude bomen, oude tuinen en de uiterwaarden voor Wageningen te behouden. Het zijn ook monumenten. Wellicht dat deze leden samen een werkgroep kunnen vormen om inventarisatie als eerste taak op zich te nemen. Hoort de coördinator nog van deze leden hoe zij een en ander gaan organiseren? Heel graag.

Het bestuur is actief om Wageningen en zijn geschiedenis onder de aandacht van medewerkers van vakgroepen Geschiedenis van de universiteiten te brengen. De reden is, dat Wageningen in de wetenschappelijke literatuur maar weinig wordt genoemd en er zijn toch vele onderwerpen aanwezig, die als onderwerp van een proefschrift of doctoraal onderzoek kunnen gelden. Als u contacten heeft met deze vakgroepen, dan kunt u natuurlijk ook de aandacht op Wageningen vestigen. Alle 'duwtjes' helpen.

De voorzitter hield weer enige dialezingen voor uiteenlopende gezelschappen. De aanwezigen zijn steeds enthousiast over het feit dat zij onderwerpen ontdekken waarvan zij het bestaan niet kenden. Zo'n bijeenkomst levert in de meeste gevallen weer enkele nieuwe leden op.

Zoals u uit de krant heeft kunnen vernemen is de Vredebank officieel 'ingezet' door een ingezetene, ons lid de heer F.T. Verwoert. Hij heeft indertijd de gemeente geactiveerd om de bank weer op te richten. Men kan nu weer aan de 'oever' van de gracht over het verleden van Wageningen mijmeren.

De secretaris

OPROEP

Gezien het aantal leden van onze vereniging (op 31 december 1979 hadden we 513 leden), is de belangstelling voor het verleden groot. Daar verheugen we ons zeer over. Maar misschien kunt u nog méér plezier beleven aan het contact met het verleden door eigen werkzaamheid op een of ander gebied van de geschiedenis van Wageningen.

Een aantal van onze leden beoefent reeds de geschiedenis: de één speurt in archieven en bibliotheken naar het verleden van onze stad of streek. Een ander probeert door middel van archeologie meer aan de weet te komen. Weer een ander verzamelt door middel van gesprekken met oude inwoners gegevens over het verleden. Of er zijn mensendie op de bres staan, om wat nog de moeite waard is, te bewaren en op een monumentenlijst geplaatst te krijgen. Het resultaat van dat alles is menigmaal een artikel in "Wagenwegen" of in een plaatselijke krant.

Maar de aardigheid van zo'n onderzoek is vooral het zèlf beleven en het contact met de geschiedenis. De mogelijkheden die de geschiedenis aan de doe-het-zelvers biedt zijn groot. We denken slechts aan: Wageningen en de Tweede Wereldoorlog, Wageningen en het onderwijs (Latijnse School), veranderingen in het boerenleven, kerkgeschiedenis, onze brinken, enz., kortom teveel en te gevarieerd om op te noemen.

Een goed voorbeeld is onze Werkgroep Molens. Deze heeft zich ten doel gesteld om de geschiedenis van de molens in onze omgeving uit te zoeken en op schrift te stellen.

Mocht u ook behoefte hebben om, òf alleen òf in groepsverband, een eigen onderzoek te beginnen, dan willen wij u daar graag bij helpen. Het zou kunnen voorkómen dat er dubbel onderzoek gedaan wordt, of dat er een overlapping plaatsvindt.

Daarom leek het ons wenselijk dat er een coördinator komt. De beste man voor deze taak was Ad Rietveld. Deze heeft niet alleen zitting in het bestuur van onze vereniging, maar is ook lid van de redactie van "Wagenwegen". In ons mededelingenblad ruimen we graag een plaats in om uw bevindingen te publiceren.

Voelt u wel iets voor een onderzoek, alleen of in groepsverband, of bent u met een onderzoek bezig, zoudt u daar graag wat hulp bij hebben, neemt u dan even contact op met Ad Rietveld, Tarthorst 54, 6708 JB Wageningen, telefoon 08370-15477.

---

40 JAAR GELEDEN

10 mei 1940. Heel vroeg in de morgen worden we wakker. Het is al licht. Maar wat is dat doffe, ononderbroken dreunen? Komt het van de straat of uit de lucht? Vlug schieten mijn zus en ik wat kleren aan en lopen met onze ouders naar buiten. En daar zien we ze: vele, vele vliegtuigen, onverstoorbaar overtrekkend in westelijke richting. Er zijn nog meer mensen buiten en samen gissen we: oefeningen of een aanval op Engeland? Maar na de eerste vroege radioberichten blijft er nog maar één woord hangen: oorlog! Wat betekent dat voor ons? We kijken elkaar hulpeloos aan en denken aan de evacuatieplannen, waarover al zo lang is gesproken. Zal dat nu werkelijkheid worden?

Daar komt de zoon van onze burens hard aanlopen. Hij is met verlof uit militaire dienst thuis en moet nu hals-over-kop naar zijn onderdeel terug. Hij komt afscheid nemen en vraagt: "Letten jullie een beetje op mijn ouders, ze kunnen zich niet zo goed meer redden". Dan valt de dreiging pas goed op ons.

Mijn zus wordt opgeroepen naar haar post bij de luchtbescherming. Vader wordt ingeschakeld bij de veetransporten. De melkkoeien moeten ook geëvacueerd worden en moeten naar de haven en in de klaarliggende schepen. Boerenzoons gaan mee, er moet toch gemolken en gevoerd worden.

Moeder en ik blijven achter en moeten bagage inpakken. Er is bericht gekomen, dat we vandaag nog weg moeten. Met de schepen die al maanden klaarliggen, de Rijn af. Alles wat we mee willen nemen zullen we moeten dragen. Op de rug draag je het gemakkelijkst, dus geen koffers. Dan maar zakken volpakken.

Wat moet er mee? Wat kleren, een handdoek, een deken, belangrijke papieren en geld. De laatste twee dragen we in een linnen zakje onder onze kleren. Boterhammen misschien? We weten het zo gauw niet. Het staat allemaal keurig bij de evacuatie-instructies, maar we hebben nauwelijks geloofd dat het ooit zover zou komen.

"Moeten we nou nog eten?" vraagt moeder met trillende lippen. Ja, toch maar koken. Wie weet wanneer we weer iets te eten krijgen.

Tegen de middag komen vader en mijn zus weer thuis, met verwarde verhalen over wat er al gebeurd is. En dan komt de officiële oproep: evacueren! Om 12 uur verzamelen bij het blokhoofd. Het is zo ver!

We eten inderhaast wat. Er is nog rijst voor 'toe', maar na een paar happen stekt het ons in de keel. We schuiven de borden weg, hebben zelfs geen fut

meer om de tafel af te ruimen. Waarom ook? Komen we ooit nog terug in ons huis?

Vader zet het kippenhok open en laat de konijnen vrij in het gras. Ze moeten zichzelf nu maar redden. Och, en de poes! Ook maar naar buiten. We kunnen je niet meenemen, beestje. Het ga je goed!

Dan kleden we ons aan en binden de bagage op onze rug. Nog een klein koffertje en handtassen. Mijn zus en ik stoppen nog gauw wat dierbare foto's in onze tas. En dan gaan we. We kijken nog een keer om. Poes zit lekker in de zon op de bank. Daar zijn de burens ook en samen lopen we de Hoevesteinseweg af.

Bij het volgende huis staat mevrouw B. huilend in haar voortuin. Een volgepakte kinderwagen met baby naast haar en twee kleuters aan haar rokken. Ze moet alleen met de kinderen weg. Haar man moet als PTT-ambtenaar zo lang mogelijk op zijn post blijven in het telefoonkantoor. Ook hier is hulp nodig. We nemen de kinderen bij de hand: "Kom maar, we gaan een eindje wandelen ...".

Steeds meer mensen sluiten zich aan en scharen zich om het hooggeheven bord met ons groepsnummer. Tot de groep van ongeveer 50 personen voltallig achter het 'blokhoofd' aan naar de stad trekt. We voelen sterk de verbroedering van het gemeenschappelijk lot.

In de Hoogstraat zijn de bewoners nog thuis. Ze staren ons meewarig aan, wetend dat zij straks ook aan de beurt komen. Er ligt veel glas op de trottoirs. Militairen laten met springladingen bomen over de wegen vallen, als versperring voor de vijand. De winkelruiten sneuvelen bij de ontploffingen. Winkeliers halen hun etalages leeg en delen uit aan de langstreckende mensen. Hier, een reep chocola, een rol zuurtjes. Bij de groenteman sinaasappels zoveel we willen. Maar we zijn al zo volgepakt!

Eindelijk komen we bij de haven aan. De schepen liggen al maanden klaar en we worden aan boord geholpen. Mevrouw B. verzet zich, ze wil niet weg zonder haar man. Wanhopig smeekt ze: "Nemen jullie mijn kinderen mee, ik wil bij Wout blijven." Met veel moeite wordt ze overgehaald om toch mee te gaan.

We dalen een ladder af en zoeken een plaatsje in het ruim van het schip. Het is er vuil en al gauw bedompt. We zitten plat op de vloer, onze bagage om ons heen. Als het schip vol is varen we weg en dan zijn we geen Wageningers meer, maar evacu 's. Wij, jonge mensen (mijn zus is bijna 17 en ik net 19) vinden het diep in ons hart nog wel een beetje avontuurlijk. We weten niet dat deze dag in feite het einde betekent van onze onbezorgde jeugd. Langzaam wordt het avond. Het is donker beneden in het schip. Mensen strekken zich uit op de vloer, proberen wat te slapen. Maar altijd zijn er huilende babies die in de menigte gevoed en verschoond moeten worden. (Enwaar laat je de vuile luiers?). Ergens in een hoek is een zeer provisorisch

toilet: een ton met plank achter een gordijn. Om er te komen moet je over tientallen mensen stappen in het halfdonker. Als de ton vol is, brengt een vrijwilliger hem naar boven. De Rijn is groot genoeg .....

We kunnen niet slapen. De atmosfeer in het ruim wordt steeds drukkender en mijn zus en ik gaan boven op het dek zitten. Daar is het fris in de prachtige meinacht. We staren naar het oosten, richting Wageningen en zien rossige lichtflitsen. Is het kanonvuur of brand? Hoe ver is de vijand al?

Naast me ligt een meisje te huilen om haar vriend, die soldaat is aan de Grebbelinie ...

Als het weer dag wordt zitten we nog steeds in dezelfde kleren. We voelen ons vuil. Kolengruis en stof kleeft aan ons, maar wassen kunnen we niet. Er wordt brood en kaas uitgedeeld en melk. We zakken steeds verder de Rijn en Lek af, met veel andere schepen met evacu e's uit Wageningen en Rhenen. We hebben als bestemming Ridderkerk, maar er zijn al Duitsers langs de rivier. Onze sleepboot wordt beschoten en we keren terug. Waar nu heen?

Bij Schoonhoven leggen we aan en we mogen een poosje aan wal gaan. We lopen onwennig rond en kopen wat mondvoorraad. Dan maar weer terug naar het schip. We brengen de nacht door aan de andere kant van de rivier, bij Nieuwpoort. Weer liggen we samengepakt in dat overvolle ruim, met een beetje stro als matras. De lucht wordt er steeds ondraaglijker.

De volgende morgen vroeg mogen we weer aan land gaan. Ergens vinden we een huis met een pomp ernaast en o heerlijkheid, we mogen ons wassen. De vrouw des huizes staat er medelijdend bij: hier, neem maar zeep en een handdoek. Opgefrist gaan we verder, Nieuwpoort verkennen en even later zitten we, Pinksterzondag 1940, 's morgens om 7 uur in een caf e en drinken koffie. Thomas Modderkolk, een bekende oude Wageninger uit onze buurt, houdt spontaan een redevoering en beweert met veel vuistgebonk dat het allemaal komt 'door de hoogmoed van de mensen en de achturige werkdag'. 's Avonds worden we weer in Schoonhoven aan land gezet en ondergebracht in een school. Ook hier een harde vloer met wat stro om op te 'slapen'. Onze zak met bagage dient als hoofdkussens. Moe zijn we, moe van het heen en weer trekken, van de onzekerheid en de slechte nachtrust.

De volgende morgen: weer vertrekken, deze keer per auto. Een onbekende brengt ons naar Haastrecht. In de kerk daarkomen we weer met anderen uit onze groep samen. Voor de preekstoel is een half-cirkelvormige ruimte, daaromheen banken. We zitten er lijdzaam te wachten. Waarop? Vriendelijke mensen brengen ons koffie. De inwoners van Haastrecht komen langs en kijken ons aan en we voelen ons als op een slavenmarkt. Iemand vraagt: "Hoe groot is jullie gezin?" En bij het antwoord "Vier personen" zegt hij: "Kom dan maar mee, dan kunnen jullie bij mij thuis wonen." We hebben zo maar weer een dak boven ons hoofd! 's Middags zitten we met het gastgezin aan tafel en voelen ons heel vreemd. De mensen zijn vriendelijk ge-

noeg en willen ons helpen, maar ze zijn zo bang!

Als ze een vliegtuig horen, vluchten ze de gang in en gaan op de grond liggen. En wij, met onze oorlogservaring van drie dagen, zien het verwonderd aan.

We gaan de straat weer op en zoeken in het kleine Haastrecht naar kennissen uit Wageningen. Op het gemeentehuis staan mededelingen aangeplakt. Gretig lezen we, maar het nieuws is slecht.

Er komen Nederlandse soldaten langs. Als we vragen waar ze vandaan komen, zegt er één: "Uit de hel!" En wij denken aan de Grebbelinie. Als daar zo gevochten wordt, wat zal er dan van Wageningen overblijven?

Die nachtslapen we, schoongewassen, weer in een echt bed. Wat een weelde! En dan komt de dag dat de lucht er zo vreemd rossig uitziet. Rookwolken drijven aan. Er dwarrelt as mee en stukjes papier. We rapen iets op, een stuk van een kassabon: De Bijenkorf, Rotterdam, lezen we, Ja, Rotterdam brandt en Nederland capituleert. Woede, verdriet en angst, we voelen alles tegelijk. En een grote onzekerheid. Maar de gevechtshandelingen zijn afgelopen en vóór alles komt de grote wens: weer naar huis!

De Wageningse evacué's zullen op dezelfde manier teruggebracht worden als ze gegaan zijn: per schip. Maar mijn vader duurt dat allemaal te lang. Hij gaat op onderzoek uit en vindt iemand die ons met een vrachtauto naar Wageningen wil brengen, samen met een ander gezin uit onze buurt. We pakken onze schamele bezittingen weer in de zakken en nemen afscheid van ons gastgezin.

En daar rijden we, achter op de open vrachtwagen, dwars door de stad Utrecht, waar lange rijen Duitse wagens staan. Om de Grebbelinie te vermijden gaan we over Woudenberg en Ede richting Wageningen. We worden steeds zenuwachtiger, hoe dichter we bij huis komen. Hoe zal het zijn?? En o wonder, het staat er nog! Met tranen in de ogen gaan we door de openstaande deur naar binnen. Op de tafel staan nog de borden van een week geleden. Was het werkelijk maar één week?! In de opgedroogde etensresten zien we de afdrukken van kattepootjes. Onder de divan vinden we een levend konijn. In de groentetuin lopen de kippen en ook onze poes komt ons begroeten.

We staan even wat vreemd bij elkaar, maar dan komen we in actie. Uitpakken, opruimen, vaatwassen, er is zoveel te doen. Bijna vrolijk gaan we aan het werk. We zijn goddank allemaal gezond en wel weer thuis. Nooit hebben we ons zo veilig en geborgen gevoeld binnen ons kleine domein. En we weten op dit moment nog niet wat 'bezetting' betekent!

J. J. van Dodewaard-Rijksen

WAGEN WEGEN

8e jaargang - nr. 3
september 1980

MEDEDELINGEN van de
VERENIGING "OUD-WAGENINGEN"

Verschijnt tenminste
eenmaal per kwartaal

Redactie:
Jagerskamp 72 - 6706 EN Wageningen

Eerste bijeenkomst van dit seizoen op
MAANDAG 6 OKTOBER 1980

Mevr. dra. C.S. Oldenburger-Ebbers:

Van DOOLHOF tot LUSTHOF

Deze avond is voorgesteld door het bestuur van de Vereniging "Oud-Bennekom" en de leden van onze zustervereniging zullen deze avond in Wageningen komen.

Het programma van deze avond is:

Aanvang 20.00 uur in de CAPITULATIEZAAL van DE WERELD waarna mw. Oldenburger gedurende ca. 45 minuten de tentoonstelling zal toelichten. Na een kopje koffie gaan wij naar het KLEIN AUDITORIUM van de Aula van de LH, die speciaal voor ons wordt opengesteld, om de tentoonstelling te zien.

Deze tentoonstelling betreft de verzameling prenten van tuinen en eigen ontwerpen van de tuinarchitect L.A. Springer (1855-1940), die dit materiaal indertijd aan de LH heeft geschonken. Daar is het blijven liggen om na ca. 40 jaar tentoongesteld te worden.

Mw. Oldenburger, die verbonden is aan de Centrale Bibliotheek van de LH, heeft zich verdiept in het leven en werk van Springer en zij zal ons hierover met behulp van dia's vertellen.

Het belooft een boeiende avond te worden.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Nu de vakantieperiode voorbij is, is het goed om weer actief Oud-Wageninger te zijn. Niet dat het bestuur tijdens de vakantie stil zat, maar er was een verminderde activiteit.

Wat hebben wij in de afgelopen maanden gedaan en wat gaan wij doen? Eerst iets over het laatste. De Excursiecommissie heeft een excursie naar Doesburg georganiseerd. Meer hierover vindt u op het inlegvel in dit blad. Hetzelfde geldt voor de eerste bijeenkomst. Deze is bepaald op 6 oktober en vindt plaats in de Capitulatiezaal en in de Aula van de LH. Zie ook hiervoor de aankondiging.

In december hopen wij een avond te organiseren waar enige vondsten van de jongste opgraving van de begraafplaats uit het begin van onze jaartelling aan de Diedenweg worden getoond. Wij hopen dat de opgravers van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort aanwezig kunnen zijn om hun werk en de vondsten toe te lichten.

In februari willen wij een propaganda-avond organiseren, waarop de heer A. Rietveld de diaserie "Vroeger en Nu" zal toelichten.

Dan komt er nog een avond in april of mei, maar daarover later.

In februari/maart zal een jaarvergadering worden belegd. Omdat enige leden in de laatste jaarvergadering vonden dat door de geplande lezing er onvoldoende tijd was om vele zaken te bespreken, hebben wij nu een jaarvergadering zonder lezing. Mochten hierdoor te weinig leden zich geroepen voelen deze bij te wonen, dan doen wij het in 1982 weer als tot nu toe.

Over de werkgroepen vindt u informatie elders in dit blad. Wellicht gaf u zich al op!

Misschien heeft het geholpen dat het bestuur sterke aandrang bij B & W uitoefende om een archivaris aan te stellen. Hij is er! Gaat u hem eens opzoeken en neemt u dan ook de moeite om iets van de vele archiefstukken te bestuderen. Misschien wordt u dan gegrepen door een onderwerp om dat nader uit te zoeken.

Het grondwerk op de 'oude begraafplaats' aan de Gen. Foulkesweg en bij het verdwenen boerderijtje aan de Bosweg wordt door onze archeologen goed in de gatengehouden. Zij waren ook degenen die het graafwerk aan de Diedenweg opmerkten. Op hun oriënterend opgravingswerk is een door deskundigen uitgevoerde opgraving gevolgd, waarbij vele interessante gegevens zijn verkregen. Wij zijn de Gemeente Wageningen dankbaar, dat zij de opgravingen mogelijk heeft gemaakt. Wel moest de voorzitter zelf paaltjes met Verboden Toegang in de grond slaan. U ziet dat het werk van een voorzitter van onze vereniging veelzijdig kan zijn. Over de opgravingen hoort u meer.

Als u dit leest is de Molenmarkt bij de molen "De Vlijt" alweer voorbij. Dankzij activiteiten van de molenaar Hans Dobbe was "Oud-Wageningen"

aanwezig en wij danken hem voor zijn volhardendheid. Vele bezoekers hoorden over molens en malen en over "Oud-Wageningen" en dat is goed.

Het bestuur gaat er nog steeds van uit dat het huidige politiebureau het toekomstige museum wordt. Tijdens de opgraving aan de Diedenweg zijn o.a. prachtige urnen tevoorschijn gekomen en deze roepen erom in Wageningen tentoongesteld te worden. Elke urn is een 'prachtstuk'. Als zij niet in Wageningen tentoongesteld worden dan verdwijnen ze naar een kelder. Van de grond in een kelder! Het bestuur heeft B & W bovendien op de hoogte gesteld van de vele voorwerpen die beschikbaar zijn om het Gemeentemuseum te vullen.

Het bestuur poogde om een verbod op het gebruik van metaaldetectors in de gemeente Wageningen te krijgen. Nu worden metalen voorwerpen gevonden, die ondeskundig worden opgegraven en dan, omdat het opgraven op zich verboden is, verdwijnen. Dat is niet zoals het hoort. Helaas werd het verbod niet ingesteld.

De bibliotheek van de vereniging werd weer verrijkt, o.a. met de boekjes "700 jaar Wageningen" en "Katholiek onderwijs in Wageningen 1905-1980" dit laatste door A. G. Steenberg. Onze dank aan de auteur hiervoor.

In mijn vorige Bestuurstafel heb ik u al verteld van de plannen tot uitbreiding van "Wagenwegen". Het plan is om ons blad te verdubbelen, omdat er de laatste tijd meer kopij is dan plaatsruimte. Maar dit kost wel geld en daarom vraagt het bestuur u elk een nieuw lid aan te brengen en voor het volgende jaar een contributieverhoging van f 5,- per (echtpaar)lid goed te keuren. Als u een nieuw lid aanbrengt kan het bestuur u niet belonen met een lepeltje, maar u beloont uw medeleden en uzelf met een sterke vereniging! Dus: op naar de duizend leden!

De secretaris

CONTRIBUTIE 65-PLUSSERS

Een aantal 65-plussers onder onze leden betaalt nog steeds een contributie van f 5,- per jaar. Deze verlaagde contributie is bedoeld om ook oudere Wageningers, die in een bejaardentehuis wonen en van het 'zakgeld' onze vereniging betalen, of zij die slechts op hun AOW- of bijstandsuitkering zijn aangewezen, de mogelijkheid van het lidmaatschap te vergemakkelijken. Het is echter gebleken dat ook verscheidene andere leden boven genoemde leeftijdsgrens eveneens slechts f 5,- betalen. Wanneer wij U zeggen dat alleen al ons periodiek "Wagenwegen" (drukwerk + porto) per lid of echtpaar f 6,- per jaar kost, dan zult U begrijpen dat wij bedoelde leden vriendelijk verzoeken hun contributie-afdracht te herzien.

Het bestuur

AUTOBUSHALTES en -LIJNEN IN WAGENINGEN

I. C. RAUWS

Een bushalte is voor de reiziger meestal niets meer dan een plaats van snel in- en uitstappen. De haltenaam zal hij hoogstens onthouden om de plaats van instappen terug te kunnen vinden, verder zal het hem weinig of niets zeggen.

Toch zijn er bushaltes die een 'plaatsaanduiding' hebben, die een bezienswaardigheid inhouden; andere zijn slechts een herinnering aan hetgeen er was of stond. Maar ook de haltes zelf verdwijnen, of er komen nieuwe bij, mede door de groei van de stad. Bijvoorbeeld het oude houten busstationnetje dat aan de tegenwoordige Bevrijdingsstraat (Grindweg) stond; de verdwenen buslijn door de Veerstraat, Veerweg, via het Lexkesveer naar Andelst in de Betuwe, welke thans over de Wageningse Berg loopt en bij Heteren over de nieuwe Rijnbrug naar Andelst gaat. De nieuwe lijn via de Rooseveltweg, Nijenoord Allee en Mansholtlaan naar Ede. Maar ook de namen van de busmaatschappijen veranderen: NBM werd Centraal Nederland en Velox werd Zuid Ooster.

Door de gemeente Wageningen lopen de volgende buslijnen van de N.V. Vervoersmaatschappij "Centraal Nederland" (CN):

CN lijn 50: Utrecht NS - Arnhem NS; lijn 80: Amersfoort NS - Arnhem NS; lijn 81: Utrecht NS - Arnhem NS en lijn 98: Rhenen - Arnhem NS, alle via het busstation.

Van het busstation aan de Stadsbrink vertrekken naar Ede de lijnen 83 en 84 en naar Andelst de ZO-lijn 42 van de Zuid Ooster Autobusdiensten N.V.

Door Wageningen-Hoog de CN-lijn 88: station Ede - Wageningen - Arnhem NS (uiteraard alles ook in omgekeerde richting).

CN-LIJNEN 50, 80, 81, 98 en ZO 42

Laten wij de namen eens bekijken van de haltes van de buslijnen 50, 80, 81 en 98, lopende van west naar oost. Wij beginnen in het westen aan de voet van de Grebbeberg. Niet om de aldaar wonende Rhenenaren voor Wageningers uit te maken, maar omdat dit gebied vanwege de ligging van de Grebbeberg, als een natuurlijke barrière, tussen de stad Rhenen en de Nude altijd sterk georiënteerd is geweest op Wageningen. Wij beginnen dus in de 'Rhenense Nude', die voor ruim twintig jaar terug meteen overging in de 'Wageningse Nude'.

Een oud rijmpje zegt hierover:

"De Nude, die rechte laan,
meet slechts vier kilometers lengte,
komt van de Grebbe op Wageningen aan,
dit is gelijk aan Gelders vallei's engte!" ¹⁾

De eerste haltes treffen we aan over de sluis in het oude 'Hoornwerk' van de 17e eeuwse verdedigingswerken - aangelegd naar het ontwerp van Menno van Coehoorn - van de voormalige Grebbelinie, met de naam 'De Grebbe'. Deze naam is ontleend aan het kanaal (niet bevaarbaar), dat komende van Veenendaal, via de Grebbesluis in de Rijn uitmondt, ook bekend als Vallei-kanaal of Grift. Wij rijden de Nude in met aan beide zijden weilanden en boomgaarden (welke laatste door rooijing steeds meer verdwijnen) en komen bij de volgende halte 'Noda', genoemd naar de boerderij van de heer A. Berkhof aan de Nude 50, met het gevelsteentje "Noda 1891". Dan passeren we de provinciale c.q. gemeentegrens bij de 'Grenshoeve'. Let eens rechts op de hardstenen grenspaal 'Utrecht-Gelderland'. De 'Wagingse Nude' heet hier thans Lawickse Allee sinds de doortrekking van deze weg naar de Nude bij Nudenoord. Dan rijden we het gehucht Nude binnen, alwaar de in de bermen staande eiken op een enkele na verdwenen zijn, met haar halte 'Bakker de Vries'. Doch deze bakker zult u tevergeefs zoeken, daar deze sinds vele jaren verdwenen is. De haltepaal met zijn bordje is dus tevens een 'herinneringspaal' een een warme bakker. Thans zijn er geen winkels meer in 'de Nu'. Kort daarna volgt de halte 'Nude Oord', genoemd naar de buitenplaats 'Nudenoord', die werd gebouwd in het begin van de 19e eeuw. Thans een toonbeeld van verwaarlozing en verval! Bus 98 volgt hier de Lawickse Allee, met rechts de flats van het Nude-plan, rechtstreeks zonder verdere haltes naar het busstation. De andere bussen gaan hier rechtsaf, de bebouwde kom van Wageningen, de Nude in, met als halte 'Westhof'. Deze is genoemd naar een vrijstaand woonhuis 'Westhoff', Nude 64, van de heer A. Brienissen. De bus volgt de Nude langs de Grebbedijk en gaat vlak voor de stad linksaf, de Costerweg (voorheen Nieuweweg) op met de halte 'Hof van Gelderland'. Deze naam is ontleend aan het bekende voormalige hotel-café-restaurant 'Hof van Gelderland', dat stond aan de Nudestraat. Dit hotel werd na een leegstand in 1976 gekraakt en op 17 juli 1977 ging door brandstichting de zolderverdieping en een groot deel van het dak in vlammen op. Regen en wind deden de rest, ondanks de zeilen die de krakers over het dak hadden gespannen. Op 27 augustus 1977 besloot de Raad van de gemeente Wageningen tot sloop over te gaan en in januari 1978 werd het in 1859 gebouwde 'Hof' gesloopt.²⁾ Aan het einde van de Costerweg de halte 'Lawickse Allee'. Hier gaan de bussen rechtsaf de Lawickse Allee op, rechtstreeks naar het busstation.

Van dit busstation aan de Stadsbrink volgen wij de bussen verder richting Arnhem (50, 80, 81, 98 en ZO 42 naar Andelst), de Ritzema Bosweg op, met de voorzichzelf sprekende haltenamen 'Arboretumlaan' en 'Diedenweg'. De bussen 80, 81, 98 en ZO 42 verlaten hier de bebouwde kom en volgen de Ritzema Bosweg met links een fraai uitzicht over de Eng, de berg op naar de haltes 'Wagingse Berg, Ziekenhuis'. Bus 50 gaat echter rechtsaf de

Diedenweg op met als halte 'Diedenweg'. Vervolgens linksaf de Generaal Foulkesweg (voorheen Rijksstraatweg) op met de halte 'Holleweg'. Thans is deze Holleweg een breed voetpad, doch vroeger, vóór de aanleg van de Westbergweg, de verkeersweg vanaf de Wageningse Berg naar het Lexkesveer. Rechts ligt het prachtige 'Belmonte Arboretum' met vergezichten over de Rijn en de Betuwe. Het is aangelegd op de voormalige terreinen van het 19e eeuwse 'Huize Belmonte' van de baron De Constant Rebecque. De volgende halte draagt de naam 'Belmontelaan'. Wij vervolgen de Gen.Foulkesweg over de berg met zijn bosrijke omgeving en villa's en bereiken met links de Belmonte-flats en rechts de watertoren, het kruispunt Ritzema Bosweg en Scheidingslaan. Hier gaat bus 50 rechtsaf de Ritzema Bosweg op en stopt bij de halte 'Wageningse Berg, Ziekenhuis'. Aan de overkant, verscho- len in de bossen, ligt aan de Scheidingslaan het nieuwe 'Pieter Pauw Zieken- huis'. Dit algemene ziekenhuis is het derde sinds de oprichting van de 'Pie- ter Pauw Stichting Ziekenzorg' door mevr.Pauw-Pont en genoemd naar haar in 1908 overleden man Pieter Pauw. Het eerste ziekenhuis werd ingericht in de villa 'Over-Betuwe' aan de tegenwoordige Gen.Foulkesweg 13 (de wo- ning van het echtpaar Pauw), doch later vervangen door het huidige gebouw, thans in gebruik als studentenflat onder de naam 'De Hucht'.

(wordt vervolgd)

Noten:

¹) Dit is het laatste deel van een rijmpje dat ongeveer begon als:

"Koning Willems nieuwe heerbaan . . . "

Wie kent de juiste tekst?

²) Zie A.G.Steenbergen: "Hof van Gelderland in Wageningen" (1978).

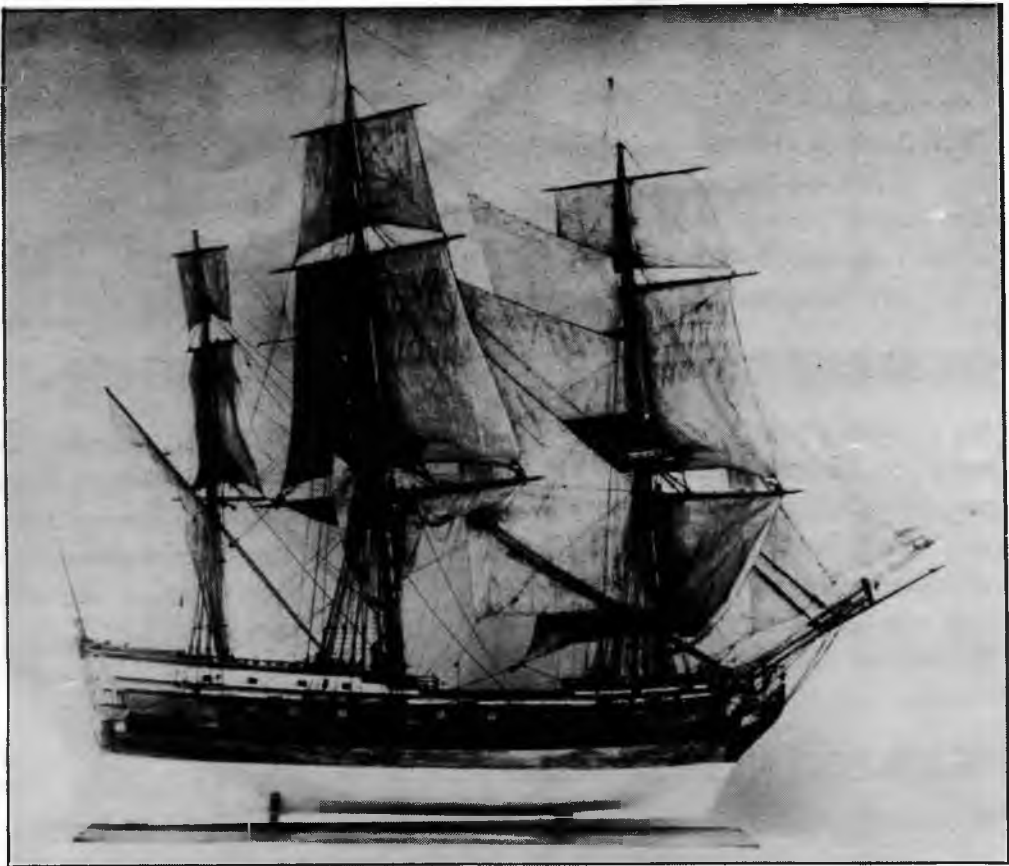
Het fregat „Waageningen”

AD RIETVELD

De Vereniging "Oud-Wageningen" ontving nevenstaande foto, ons aangebo- den door de familie Groothuis, van het model van het fregat 'Waageningen'. Dit model bevindt zich in het Musée de la Marine in Parijs.

Om te weten wat dit oorlogsschip met onze stad te maken heeft moeten we terug naar het jaar 1717. In dat jaar werd Lubbert Adolf Torck niet alleen burgemeester van Wageningen, maar deed hij tevens zijn intrede in de Amsterdamse Admiraliteit. In het jaar 1723 werd hij tot commissaris van de Amsterdamse Admiraliteitswerf aangesteld. In deze functie gaf hij gehoor aan klachten van zee-offocieren, dat onze schepen te traag waren om met effect te kunnen opereren tegen de Barbarijse zeerovers.

Bij de bouw van het fregat "Waageningen" in 1723 werden dusdanige con- structies toegepast dat, toen in het najaar van hetzelfde jaar het schip tegen

de Barbarijse zeerovers werd ingezet, de toenmalige zeer kundige en kritische kapitein Schrijver over het schip meldde: "Ik heb er niets in gevonden dan goede qualijtjen en ben niet in staat een fout daarvan op te noemen." Het fregat was bijzonder snelzeilend en was ook met riemen uitgerust, hetgeen z'n grote nut bewees bij windstil weer en bij het invaren van baaien. Het was bewapend met 36 stukken geschut en had een bemanning van 225 koppen. Aan de "Waageningen" was het te danken dat in het najaar van 1723 twee grote Algerijnsche schepen werden vernietigd. In juni 1724 werd het Algerijnsche kaperschip "De Oranjeboom" tot overgave gedwongen, terwijl op 4 en 5 oktober 1724 onder kapitein Schrijver het Algerijnsche kaperschip "Het Rode Hart" (met 34 stukken en 270 koppen) op de kust bij Tetuan werd gejaagd. In 1735 bracht het fregat, onder commando van de toenmalige kapitein Joost Sels, de ambassadeur van de Staten-Generaal, onze gezant Hendrik Lijnslager, voor onderhandelingen naar Salee (Barbarije-Marokko). Deze Joost Sels woonde omstreeks 1730/'40 in één der door Torck gebouwde huizen in de Achterstraat (Heerenstraat) in Wageningen. Dit zijn in het kort enkele fragmenten uit de geschiedenis van het fregat "Waageningen". Het werd in 1748 gesloopt. Tot slot kan ik nog medelen dat dr. J.M.G. van der Poel bezig is de geschiedenis van dit schip uit te zoeken. We zien met belangstelling de resultaten van zijn onderzoek tegemoet.

Literatuur:

Dr. J. R. Bruyn (1970): De Admiraliteit van Amsterdam in rustige jaren, 1713 - 1751.

Een knipsel uit een onbekend gebleven krant.

A. W. v. d. Bunt (1975): Hoofdstuk IX: Kunstgeschiedenis.

In: Geschiedenis van Gelderland 1492 - 1795.

GEMEENTE-ARCHIEF WAGENINGEN

De gemeentelijke archiefbewaarplaats is ingaande 16 juni jl. gevestigd in het pand Salverdaplein 3. De bewaarplaats is telefonisch bereikbaar onder nummer 19101 toestel 229. U zult dan in de meeste gevallen contact krijgen met de heer Van Essen, medewerker op de afdeling interne zaken, die in ieder geval van 9 tot 12 uur aanwezig zal zijn. Bij geen gehoor kan men zich wenden tot de heer Datema, telefoon 19101 toestel 150.

De nieuwe archiefbewaarplaats is voor het publiek opengesteld op iedere werkdag van 9 tot 12 uur.

WAGENINGSE FAMILIES

In mei 1980 verscheen van het tijdschrift Veluwse Geslachten het Wageningen-nummer. Dit nummer was het tweede dat aan een bepaalde streek is gewijd. De andere 16 nummers betroffen de Veluwe in het algemeen.

In het Wageningen-nummer komen de families Beek (met afbeeldingen), Noorman, Buis (ook Bennekoms), Van Baak, Van Wijk, Van Griethuisen, Buddingh en Steuk (Hotel de Wereld) aan de orde. Al eerder werden de stambomen van de families Roest (RK) en Daniëls/Brantsen gepubliceerd. Toegezegd zijn de stambomen Van Silvolde, Van Daatselaar en Roest (NH), terwijl aan De Ruyter en Junius (Junushoff!) gewerkt wordt. Verder zullen over enige tijd familiewapens van een aantal Wageningse families worden gepubliceerd.

In het Wageningen-nummer vinden wij ook het 4e en laatste deel van het Burgerboek van Wageningen. Dit boek bevat ca. 480 namen van personen die in de periode 1561 tot 1802 als burger van Wageningen werden ingeschreven. Het burgerschap was erfelijk, mits men in Wageningen bleef wonen. Dit houdt in dat een aantal huidige ingezetenen van Wageningenburger van Wageningen is. In het 4e deel komen wij namen tegen zoals Beek, Roghair, Vermeer, Van Eck, Bongers, Van Renesse, Oostendorp, Mulder, Van den Brink, Viets, Van Laar, Van Velthuysen, Breunisse, Meurs, Lammers, Troost, Verwoert en Wentholt.

'Veluwse Geslachten' is aanwezig in de bibliotheek van onze vereniging en in de LH-Leeuwenborch-bibliotheek.

A. C. Zeven

WAGEN WEGEN

8e jaargang - nr. 4
december 1980

MEDEDELINGEN van de
VERENIGING 'OUD-WAGENINGEN'

Verschijnt tenminste
eenmaal per kwartaal

Redactie:
Jagerskamp 72 - 6706 EN Wageningen

DONDERDAG 11 DECEMBER 1980 20.00 uur
BIJeenkomst in Vredehorst, Tarthorst 1

Het onderwerp van deze avond is:

GRAVEN ⁱⁿ DE ENG

Velen van u zullen gedurende de laatste maanden eerst de geruchten en daarna de persberichten hebben opgemerkt over het ontgraven van een grafveld in de Wageningse Eng.

Deze avond kunt u hierover veel te weten komen. Een medewerker van het ROB (Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek) komt een uiteenzetting geven. Vooraf worden dia's vertoond hoe zo'n opgraving gebeurt. We hopen dat het ROB ook enige voorwerpen zal tonen die zijn opgegraven. Al met al een zeer interessante avond, waarvoor wij ook graag veel introducees uitnodigen.

* Voorafgaand aan de archeologie houden we een korte vergadering, waarbij wij graag uw goedkeuring ontvangen voor een contributieverhoging in 1981. U zult begrijpen dat wij met onze lage contributie niet meer uitkomen, temeer daar we in 1981 ons blad gaan uitbreiden. U krijgt dus voor deze verhoging alleen al een dubbel aantal pagina's leesgenot!

Het bestuur stelt voor de contributie te verhogen tot f 15,- per persoon en f 17,50 per echtpaar.

VERVOER NAAR VREDEHORST

Wanneer u problemen hebt met het bereiken van Vredehorst, dan kunt u voor vervoer per auto bellen: 13617. U wordt uiteraard ook thuisgebracht. Wil iedereen die bereid is iemand in zijn auto mee te nemen dit ook even melden? We maken er dan in de toekomst een 'autodienst' van.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Als de ledenvergadering het plan van het bestuur tijdens de vergadering van 11 december goedkeurt, dan zal het volgende nummer van Wagenwegen dikker zijn en onder de naam "Oud-Wageningen" verschijnen. De naam Wagenwegen werd 7 jaar geleden gekozen, omdat toendertijd gedacht werd dat deze naam op Wageningen sloeg. Sinds enige tijd is bekend dat dit niet het geval is, waardoor voor Oud-Wageningen de naam Wagenwegen geen betekenis meer heeft. De naam "Oud-Wageningen" werd gekozen, omdat deze kort is en precies aangeeft van welke vereniging het tijdschriftje is. Tevens wordt door middel van deze naam de naam van de vereniging onder de aandacht gebracht van velen die op een of andere manier van het tijdschrift horen of het ergens zien liggen. Het is dan meteen een reclame voor onze vereniging. Behoudens uw goedkeuring zal Wagenwegen aan de einder verdwijnen.

Op 20 september ging een bus vol leden voor ons jaarlijkse uitstapje naar Doesburg. In deze oude stad kregen zij een rondleiding van VVV, waarbij verscheidene van de belangrijke gebouwen werden bezichtigd. Zo tegen zes uur kwamen zij weer behouden in Wageningen en zagen terug op een welbestede dag, georganiseerd door onze excursiecommissie, de heren F. T. Verwoerd en D. van Aggelen. Onze dank voor deze dag.

Nu het Gemeentearchief beter toegankelijk is, neemt het aantal bezoekers snel toe. Dit leidt ook tot een toename van het aantal schriftelijke contacten. Het bestuur heeft aan het gemeentebestuur de dank van de vereniging voor de huidige gang van zaken overgebracht. De heer F. J. van Essen, 's ochtends aanwezig in het archief om u te helpen en wegwijz te maken, zal u graag ontvangen.

Van mevrouw A. J. de Voogt mochten wij een schilderijtje ontvangen en van Mr. A. C. van den Brand 21 jaargangen Bijdragen en Mededelingen Gelre en 10 Werken Gelre. Voor beide schenkingen onze vriendelijke dank.

De opgravingen aan de Diedenweg zijn op het moment van het ter perse gaan van dit nummer praktisch ten einde. Er werden de laatste tijd nieuwe interessante vondsten gedaan en deze nopen tot verder onderzoek. Zo werden op 17 november graven van twee krijgers blootgelegd. Beiden waren ca. 1.90 cm lang geweest en voor hun toenmalige medemensen moeten het 'reuzen' geweest zijn. Meer over de opgravingen kunt u op 11 december horen.

Onze voorzitter liet de Monumentendia's zien aan twee commissies uit de gemeenteraad. Hij oogstte veel bijval met zijn 'praatje bij een plaatje'. Op 9 november vertoonde hij een diaquiz aan een aantal parochieleden van de Verrijzeniskerk, waarvan een ander deel een door Ton Steenberg uitgezette Kerkepad-fiets- en wandeltocht maakte.

Onze ledenwerfactie komt op gang. In 1981 proberen we de 1000 te bereiken. Maar dit kan alleen als elk lid een nieuw lid aanbrengt. Helpt u mee? Aan het eind gekomen van deze 'Van de Bestuurstafel' wil het bestuur u prettige feestdagen en jaarwisseling en een goed 1981 toewensen.

De secretaris

AREN LEZEN

AD RIETVELD

Bij mijn gesprekken met oudere Wageningers over vroeger, kwam het 'aren lezen' nogal eens ter sprake. En omdat misschien niet iedereen weet wat dit inhoudt, en het ook binnen niet al te lange tijd in het vergeetboek zal zijn opgetekend, leek het mij een goede zaak om het op papier vast te leggen. Aren lezen werd hier in de omtrek van Wageningen evengoed als elders in het land bedreven. Het was een arbeid die eeuwen heeft bestaan. Al in de Bijbel, in het Boek Ruth (II:2) lezen we: "Laat mij naar het veld gaan en aren lezen".

Aren lezen werd vroeger gedaan wanneer de rogge of tarwe van het veld was gehaald. Als de akker leeg was, bleven er op het veld nog wel wat aren liggen. Door nu aan de boer te vragen of men deze aren mocht hebben, werden deze, meestal door moeders met kinderen, verzameld in een op hun buik bevestigd soort sloop. Dit verzamelen werd aren lezen genoemd. Vele ouderen onder u zullen zich het nog herinneren. Meestal waren het de arbeidersgezinnen die hun armoedig bestaan hiermee tijdens de maaitijd enigszins konden verlichten. De aldus verzamelde aren werden in een zak gedorst. Het verkregen graan werd in de koffiemolen gemalen en voor brood of pap gebruikt.

Deze arbeid die tot in het begin van deze eeuw, door de eeuwen heen is blijven bestaan, heeft tijdens de Duitse bezettingstijd weer opgang gemaakt. Met dit verschil dat men nu vaak aren ging lezen, wanneer de oogst nog op het land stond. Menigmaal is het toen voorgekomen dat, wanneer er verder niemand in de buurt was, mensnel met een meegebrachte schaar (met voorbedachte rade!) snel aren van de schoven knipte en deze mee 'verzamelde'. Dit aren lezen is nu verleden tijd. Geen mens denkt er nog aan om het te gaan doen. De welvaart heeft er een einde aan gemaakt. De armoedige omstandigheden waarin de arbeiders verkeerden, zijn verdwenen en hiermee ook het aren lezen, hopelijk voor altijd.

OUDE NUMMERS "WAGENWEGEN"

Er zijn nog oude nummers van ons blad in voorraad. Misschien willen degenen die onlangs lid zijn geworden deze jaargangen toch graag bezitten.

Vanaf 1975 zijn nog complete jaargangen in voorraad.

Afhalen of bestellen bij de voorzitter, Dijkstraat 9, à f 5,- per jaargang.

JOODS ONDERWIJS in Wageningen

A.G. STEENBERGEN

In de 19e eeuw waren er in Wageningen enkele miniatuurscholen, deels door de overheid, deels door particulieren instandgehouden. Veelal waren ze in gewone huizen ondergebracht. Eén van deze schooltjes was "De Nederduitsche Israëlitische school". Deze was opgericht in 1853, zoals uit gemeenteverslagen blijkt, maar hield reeds in 1856 op te bestaan.

De Lager Onderwijswet van 1806, die in genoemde periode van kracht was, kende openbare en bijzondere scholen. Onder openbaar onderwijs werd toen verstaan elke school welke werd bekostigd uit een publieke kas en soms ook een kerkelijke kas. De bijzondere scholen werden verdeeld in twee klassen. De eerste omvatte scholen, uitgaande van niet-gesubsidieerde instellingen. De bovengenoemde Joodse school in onze stad viel hieronder. Deze werd instandgehouden uit de vrijwillige bijdragen van enkele welgestelde leden van de Joodse gemeente en het betalen van schoolgelden. Er werd maatschappelijk en godsdienstig onderwijs gegeven door een onderwijzer van de derde rang. Het godsdienstonderwijs omvatte onder meer lessen in Hebreeuws.

De onderwijzer werd aangesteld voor drie jaren op een jaarwedde van f 150. De eerste en enige die het ambt vervulde, was David Samuel Hirsch, geboren 10 mei 1828 in Amsterdam. Hij vestigde zich op 21 januari 1853 in Wageningen, komende van Heusden, en was ongehuwd. Hij woonde bij de familie Van Embden aan de Hoogstraat, wiens vrouw zijn zuster was.

De school startte begin januari 1853 met 12 leerlingen (meisjes en jongens), in juli opgelopen tot 15. In 1854 en 1855 schommelde het aantal leerlingen rond 11. Wageningen telde toen ongeveer 85 Joodse inwoners.

Op 30 augustus 1856 vertrok D.S. Hirsch naar Antwerpen, waar hij rabbijn werd. In deze stad woonde een zeer groot aantal Joden.

Met het vertrek van Hirsch hield "De Nederduitsche Israëlitische school" op te bestaan. De kinderen gingen weer naar de openbare school en ontvingen voortaan godsdienstonderwijs van de nieuwe voorganger van de Joodse gemeente Wageningen op de vrije middagen en op de zondag.

Een bericht over het afscheid van Hirsch in de Wageningse Courant van 4 september 1856 vertolkte de gevoelens van de gemeenteleden:

"De Israëlitische gemeente te dezer stede leed deze week een gevoelig verlies door het vertrek van den geachten en algemeen beminden onderwijzer en voorganger dier gemeente . . . . ."

Enige jaren later werd zijn broer Jozua Samuel voorganger en godsdienstonderwijzer van de Kille (d.i. de Joodse gemeente) Wageningen.

Hirsch stierf op 25 oktober 1914 in Amsterdam op 86-jarige leeftijd.

NIEUWS VAN „DE VLIJT”

HANS DOBBE

Binnen enkele weken zal molenmaker W. Coppes uit Bergharen 2 kamwielen van het gaande werk van "De Vlijt" vervangen. Het betreft de bonkelaar, die zich in de kap bevindt en het spoorwiel met een diameter van ruim 2 meter en die 93 kammen telt. Dit werk hoort nog steeds bij de restauratie. De huidige raderen zijn tot de draad versleten.

"De Vlijt" gaat 1981 dus nog vernieuwder tegemoet.

Nieuws van de Werkgroep „MOLENS in WAGENINGEN”

Naar aanleiding van de ingebruikneming van molen "De Vlijt" vorig jaar, startte de werkgroep "Molens in Wageningen" met historisch onderzoek. De groep bestaat uit de heren A.G. Steenbergen, P. Holleman, L. Hartgerink en H. Dobbe. Er wordt momenteel hard gewerkt om enig inzicht te krijgen in de historie van de verschillende molens met hun molenaars, die er in Wageningen zijn geweest.

* In het Archief der Heren en Graven van Culemborg wordt op 17 mei 1383 reeds gesproken over: "De verpanding van de windmolen te Wageningen". Dit was een standerdmolen, dus een korenmolen. De werkgroep onderzoekt nog waar deze gestaan zal hebben. Wellicht op de plaats van of achter het voormalige café Troost.

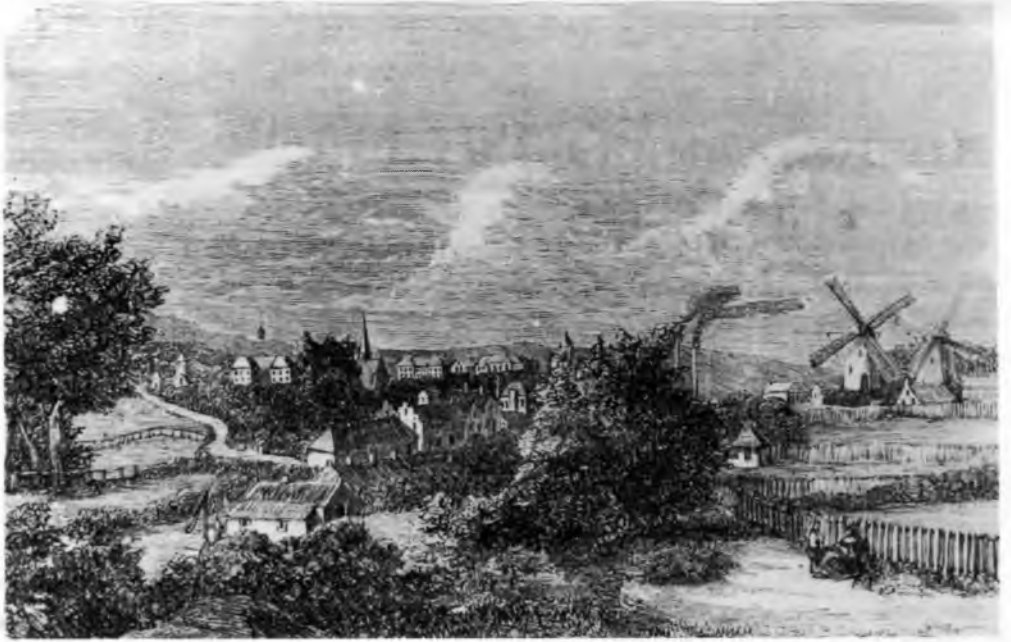
* Gevonden werd ook, dat in 1530 Karel van Gelre aan Willem Borre zijn windmolen verpandt.

Van deze twee oude archiefstukken worden fotocopies gemaakt in het Rijksarchief te Arnhem, zodat de inhoud ontcijferd kan worden.

Deze waarschijnlijk eerste windmolen van Wageningen werd verplaatst naar de plek waar de graanhandel van de Fa. Jac. van Rooyen aan de Gen. Foulkesweg is. In het Oud-Archief invent. nr. 228 werd een interessant bericht gevonden betreffende deze 'dwangwindmolen'. Tussen 1595 en 1610 vond er een geschil plaats tussen de magistraat en de pandhouders Diederick van Eck en Josina van Salland. Door het dwangrecht was ieder verplicht zijn koren op de desbetreffende molen te laten malen. De pandhouders Van Eck en Van Salland wilden dit oude dwangrecht natuurlijk handhaven. Sommigen echter lieten hun graan illegaal op de molens in Bennekom en Renkum malen. In 1720 werd dit dwangrecht gelost, d.w.z. opgeheven.

* Over deze molen werd nog een bericht uit 1762 gevonden. Het gaat over Jan Sterk, korenmolenaar "Op de Hoogte", die zich bij de Magistraat van Arnhem beklagt vanwege de verhoogde brandemmergelden.

* Dezelfde Jan Sterk heeft in 1762 nog een klacht. De korenmolenaar op de Kortenburg (bij Renkum) rijdt 'met kar en peert' door Wageningen om koren bij de mensen op te halen. Broodroof voor Jan Sterk dus.

* Bekend is geworden dat de molens "De Ooievaar" en "De Eendracht" beide van de familie Rutgers zijn geweest. Helaas heeft de huidige heer Reyer Rutgers geen archiefstukken in zijn bezit over zijn voorouders.

* In 1841 wordt de heer Pannekoek vergunning verleend om met "De Eendracht" eikeschors te malen; hieruit werd de run verkregen, die weer nodig was voor de leerlooierijen in Wageningen (de looierij van J. Roes). In 1859 wordt door de heren Pannekoek en Rutgers, eigenaren, vergunning gevraagd voor een uitrit naar de Veerstraat t.b.v. de schorsmaalderij. In de molen "De Eendracht" van de Fa. Jac. van Rooyen moeten nog 'oude papieren' in het archief zijn. Hier kan wellicht ook meer licht over het verleden van deze oudste molen van Wageningen - die dus korenmolens en runmolens is geweest - worden gevonden.

* Ook is uit het verleden het bestaan van 'waatermoolens voor het droogmaacken van onze haave' tevoorschijn gekomen. Het gaat over het jaar 1737. Gesproken wordt over: "de verhuer van twee waatermoolens een groote en een kleine aen de stad Waegeningen". Deze waatermolens zijn vanaf het Lexkesveer gehaald en na 48 dagen weer teruggebracht; zij waren over water verplaatsbaar. Als je spreekt over het 'droogmaken van de haven' moet hij wel afgesloten kunnen worden bij bijv. het havenhoofd, d.m.v. een schut. In 1722 is er wel het plan geweest voor deze schut, teneinde het vaarwater op een voldoende diepte te houden. De haven was van 1714 tot 1717 gegraven. Het materiaal, nodig voor deze stuw, was reeds aangeschaft, maar de Heer van Wolfswaard, eigenaar van de Koningswaard waar de stuw moest komen, gaf zijn toestemming niet. Wat voor waatermolens dit nu zijn geweest hopen we nog te achterhalen. Niets wees er nog op dat het zgn. moddermolens geweest zouden zijn.

Kortom, aan alle kanten is nog studiestof te over. Wij houden u op de hoogte.

Een GEDICHT OP WAGENINGEN uit 1647

A.C.ZEVEN

Nu het schilderij "Gezicht op Wageningen" in de trouwzaal van ons stadhuis hangt, is het wellicht nuttig om het "Gedicht op Wageningen" uit 1647 in herinnering te brengen. Het werd door Frederik van Stralen gemaakt en luidde:

De Batavieren Hooft, de voorspraeck van Orangien
Heeft van dees plaets weleer de Roomsche weder staen
Soo was ick oock gemoedt, doen onlanck machtigh Spangien
Beruyckende mijn Wal, van Schrick is doorgaen."

Dit gedicht vertelt ons dat Wageningen een Batavieren-stad was en door Willem van Oranje hogelijk werd geprezen. Tijdens de Hervorming wist Wageningen de Rooms-Katholieke kerk te verdrijven, ondanks de begripelijke weerstand. Toen de Spanjaarden - het gedicht werd in het één na laatste jaar van de Tachtigjarige Oorlog gemaakt - onder de wal stonden, zodat zij deze konden 'ruiken', heeft Wageningen zo afschrikwekkend gereageerd, dat zij maar doorgingen.

Wie was Frederik van Stralen, de dichter? Hij was onder meer burgemeester van Wageningen in 1645, schutmeester van de St. Anthonijschutterij in ca. 1650, kerkmeester (1638-1651) en een vriend van de Gelderse geschiedschrijver Van Slichtenhorst. Zijn broer Barthold was secretaris van de stad in 1645. Beiden behoorden tot het geslacht Van Stralen, dat vele bestuurders aan Wageningen heeft gegeven.

IRBON

De code IRBON staat voor Instituut voor de Registratie en de Bevordering van de Duiventilarchitectuur in Nederland. Deze instelling zet zich in voor het behoud en het bestuderen van duivenverblijven in Nederland.

Een voorbeeld van een duivenverblijf was eengedeelte van de zolder van de boerderij De Ungert aan de Nude nr. 48. In de zuidmuur was nog een aantal duivengaten waardoor deze dieren naar binnen konden vliegen.

Vroeger werden duivengehouden als mestproducenten. Of dat ook geldt voor De Ungert weet ik niet. Wellicht kan een lezer hier iets over vertellen. Zou u de Ungert nog willen bekijken dan bent u helaas te laat, want het gebouw is onlangs afgebroken.

Een foto van deze boerderij werd gezonden naar het secretariaat van het IRBON, Aristotelesstraat 354, Apeldoorn. Heeft u gegevens over duivenverblijven? Zo ja, dan zal de IRBON deze graag ontvangen. ACZ

CONTRIBUTIE 1981

Ingesloten vindt u een accept-girokaart, waarop de nieuwe contributie voor 1981 staat vermeld. Wilt u deze kaart zo spoedig mogelijk, voorzien van uw gironummer en handtekening, naar de girodienst sturen? Wanneer u geen girorekening heeft kunt u met deze kaart ook via de bank betalen of het bedrag op een post-inrichting storten.

's GREVEN OMMEGANGE

A.C.ZEVEN

In ca. 1356¹⁾ wordt Marcelys van Wageningen beleend met 'Tien honts lants op 's Graven ommegange in der Neuden'. Voor de huidige lezer is deze beschrijving niet erg duidelijk. Maar als wij weten dat een hont een oppervlaktemaat van ca. 1,4 ha is, met Greven de Graaf van Gelre bedoeld wordt en dat ommegange uitgestrektheid betekent, dan is deze beschrijving een stuk duidelijker geworden. Marcelis ontvangt dus een stuk land van ca. 14 ha in leen en dit land ligt in de Nude.

De naam 's Greven Ommegange moeten wij als een veldnaam zien. Het is misschien hetzelfde gebied als de Grevenweerd²⁾, dat in 1401 'aen de Riin in het kerspel Wageningen' lag. Wie weet waar dit gebied lag?

Dr. D.P. Blok heeft voor ons vorig jaar een lezing gehouden over Plaatsnamen als historisch document. De namen 's Greven Ommegange en Grevenweert waren toendertijd ook al een historisch document, want de Graaf van Gelre was immers in 1339 Hertog van Gelre geworden.

---

¹⁾ W. Wijnaendts van Resandt en J.S. van Veen. 1926. Register op de lenen der bannerheerlijkheid Baer. Werken "Gelre", Arnhem, 98 blz.

²⁾ J. Loeff. 1950. Het archief der Commanderie van St. Jan te Arnhem. 's-Gravenhage, 320 blz.

VERENIGING "OUD - WAGENINGEN"

Secretariaat: Dassenboslaan 6, 6705 BT Wageningen, tel. 08370-10156